

דין ששים רבוא ברשות הרבים

הרב נחום אליעזר רבינוביץ'

מקורות

- I. עירובין ו, א תוד"ה כיצד. עירובין נט, א רש"י ד"ה עיר של יחיד.
- II. ראה הלכות גדולות (דפוס ירושלים הילדסהימר) כרך א' עמ' 265 בחילופי גירסאות לשורה 38 ועיין בהערה 28 שם.
- III. נראה שהמקור הראשון הוא בתשובות הגאונים "חמדה גנוזה" סי' ע בשם שר שלום גאון, ומשם הועתק בקיצור בספר "שערי תשובה" (תשובות הגאונים) סי' רט, וכן בספר העיתים סי' צב עמ' 113.
- IV. רמב"ם הלי שבת יד, א ; יז, וראה ביד פשוטה שם.
- V. ערוך השולחן או"ח סי' שמה סעיפים טז-כד.

הצעת הסוגיא

הברייתא בשבת ו, א מגדירה את רשויות השבת. כל הגדרה של רשות זקוקה להסבר בפני עצמה, אך אנו נתמקד בהגדרת רה"ר בלבד. הברייתא אומרת: "ואיזו היא רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין זו היא רה"ר גמורה". הכוונה במילה "סרטיא" היא דרך ראשית שמחברת שתי ערים (מעין דרך בין עירונית של ימינו), ואילו "פלטיא" היא כיכר באמצע העיר. בהמשך הגמי מפרטת שרה"ר היא לפחות ברוחב טז אמות. כל ההגדרה של הברייתא היא מבחינת "רשות" כלומר נתוני השטח והמקום, אך לא מבחינת עצם הדין של "רבים". בסוטה, לדוגמא, הגמי דנה בהגדרה של "רבים" מבחינה מספרית, וצריך לבדוק מדוע הגמי אצלנו לא דנה בכך.

ערוך השולחן (סימן שמה, סעיף טז) כותב שגם בבבלי וגם בירושלמי לא נמצאת הגדרה לגבי המונח "רבים", וגם בבעל הלכות גדולות (שמצוטט בתוס' שבת ו, א) הגדרת "רבים" איננה מופיעה בתחילת הלי שבת, אלא באופן צדדי תוך כדי ההלכות. (יש לציין שזה מופיע רק בשינוי גרסאות).

נראה שהגמי למדה ש"רבים" זה לא מספר מסוים, אלא פשוט ניגוד לרה"י. רה"י היא מקום מגודר שלא כל אחד יכול להיכנס לשם. בניגוד לכך, רה"ר היא מקום שכל אחד יכול להיכנס לשם, ולכן אין צורך להגדיר מספר מסוים של אנשים ביחס לרה"ר. לגבי סוטה יש צורך במספר מסוים של אנשים כדי להקל בטומאה, אך לגבי שבת ההבחנה בין הרשויות היא האם המקום פתוח לרבים או שמא הוא סגור במחיצות. לכן סוברים הרי"ף והרמב"ם, שלא שייך כלל לשאול מהו המונח "רבים", והם לא פוסקים שצריך מספר מסויים ל"רבים". מצד שני, יש מס' דעות שכן הגדירו מהם "רבים".

המחייבים ששים רבוא והקושיות עליהם

רש"י בעירובין נט, א (ד"ה עיר של יחיד) אומר:

עיר של יחיד - שלא היו נכנסין בה תמיד ס' רבוא של בני אדם ולא חשיבא רה"ר
דלא דמיא לדגלי מדבר.

תוס' בעירובין ו, א (ד"ה כיצד) מצטטים את רש"י שם ואומרים:

פרש הקונטרס רה"ר רחב י"ו אמות ומפולש משני צדדים משער לשער ומצויין בה
ששים רבוא וכן יש בה"ג דבעינן דריסת ס' רבוא.

גם רש"י וגם תוס' מגדירים את המושג "רבים" כששים רבוא. המקור לשיטתם הוא בתשובה של שר שלום גאון שהיה אחד מהגאונים הראשונים. תשובתו מצוטטת ב"חמדה גנוזה" (סימן ע):

מדינות ועיירות שאין בהם ששים רבוא או יש בהם ששים רבוא ויש בהם חומה ודלתותיהן ננעלות בלילה אין נעשות רשות הרבים ואין חייבין עליהם כרת וסקילה. [”מדינה” בלשון הקדמונים הכוונה לעיר.]

תשובה זו הועתקה גם ב”שערי תשובה” (סימן רט) ובספר העיתים (סימן צב), והיא המקור היחיד לכך שצריך ששים רבוא להגדרת רשות הרבים. הראשונים הקשו מסי קושיות על דעה זו. ערוך השולחן (סימן שמה, סעיף יח) מצטט מספר קושיות:

דזהו [כלומר הצורך בששים רבוא] דבר שאי אפשר ואם כן נחמיה כשצעק על חילול שבת... וגזרו תקנות, הלא כל הקהל לא היו רק ד’ רבוא, וכי על איסור כרמלית דרבנן הרעיש כל כך ולגזור גזירות על זה.

בנוסף, בגלל איסור טלטול ברה”ר ביטלו חכמים תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת, וכן ביטלו נטילת לולב ביום טוב שחל בשבת. אם כל הגדרת רה”ר היא רק כשיש ששים רבוא בעיר (ולפי הבית יוסף צריך שיעברו ששים רבוא במקום שמוגדר כרה”ר כל יום) אז כמעט בשום מקום בעולם אין רה”ר (אלא כרמלית בלבד), ויוצא שחכמים ביטלו מצוות דאורייתא בגלל איסור דרבנן של טלטול בכרמלית. דבר זה כמובן קשה מאוד.

המנהג בקהילות ישראל

מאידך, כבר מאות שנים נתפשטה דעה זו, ועל סמך זה מתבסס כל עירוב בימינו כמו שכותב ערוך השולחן: ”אבל על כל פנים מה מועיל האריכות אחרי שהעירובין נתפשטו ברוב ערי ישראל הרבה מאות שנים מקודם ורק על סמך היתר זה וכאילו בת קול יצא הלכה כשיטה זו ואם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים שדבר זה נתפשט בכל ישראל ובפוסקים דהאידנא אין לנו רה”ר רק בערים ספורות והגדולות בעולם כמו ערי מלוכה שיש בהם ס’ רבוא אבל לא בערים שלנו.

בגלל התפשטות המנהג מחפש ערוך השולחן תירוץ לשיטה שהתפשטה בכל ישראל¹: יש רה”ר שהיא הדרך היחידה לצאת מהעיר או להיכנס אליה וממילא כל הרבים הולכים דרך שם. כדי להפוך רשות כזו לרה”י, יש צורך לנעול אותה. אך יש רה”ר שהיא רק חלק מהעיר, ואין הכרח לעבור בה, ולכן לא כל הרבים הולכים בה. רה”ר כזו ניתן להפוך לרה”י בדרך קלה יותר (ערוך השולחן אומר שמספיק צורת הפתח, אך זו מח’ ראשונים שאינה מעניינת).

שיטת הרמב”ם

ראינו שהמקור היחיד לדעה של ששים רבוא הוא בתשובת שר שלום גאון, וגם בבה”ג דעה זו נמצאת באמצע הלי’ שבת (ורק בשנוי נוסחאות). יש אומרים שגם לפי תשובת שר שלום גאון אין צריך ששים רבוא כי הוא אומר זאת כבדרך אגב בדיון בנושא הקפת רשות בגדר, ולכן זו טעות בנוסחא, כי אם זה יסוד רשות הרבים צריך היה להתעכב עליו ולפרט אותו, אך איננו יכולים להסתמך על דעתם.

הרמב”ם מחלק בין שני סוגי רה”ר דאורייתא. בפרק יז הלכה י הוא כותב:

שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם כיצד מכשיר ביניהם עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה”י, ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להינעל, היו משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן להינעל, אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה”ר.

הרמב”ם סובר שרק דלתות מועילות להפוך את רה”ר לרה”י (ולא צורת הפתח), אך אין צורך לנעול את הדלתות. לכאורה דברים אלו סותרים את דברי הרמב”ם בתחילת פרק יד של הלכות שבת.

¹ דרך אגב, ניתן ללמוד מכך כיצד פוסק גדול ניגש לפתרון בעיות ציבור.

שדלתותיה ננעלות בלילה ... " ומשמע מהרמב"ם שצריך לנעול את הדלתות

בלילה. המאירי מתרץ שיש הבדל בין מדינה לבין סתם רה"ר, ומפרש (כפי שמצוטט ביד פשוטה): "שלא הצריכו ננעלות דווקא אלא במדינה, שאע"פ שמוקפת חומה עשרה אינו רה"י עד שיהיה לה דלתות הנעולות בלילה". ובחידושו כתב: "איהו משוי חילוק בין ירושלים ושאר רה"ר, ומדינה שאני ובעיא הכשר גדול, אבל רה"ר אחר סבירא ליה לר"מ דבראויות להינעל סג"י". חילוק זה מוכח מדיוק לשונו של הרמב"ם והוא מיוסד גם בסברה, שהרי בעיר המוקפת חומה נמצאים הרבים כולם בפנים, ואם הדרכים מפולשות לשערים והשערים פתוחים אין שום דבר מעכב בפני הרבים לצאת משם, וגם אין דרך אחרת לרבים לצאת מהעיר. אם כך, כל יוצא ונכנס בהכרח עובר דרך שם, ואיך אפשר לומר שהיא תידון כרה"י כאשר אנשים נכנסים ויוצאים ממנה? לפיכך צריך שהדלתות תינעלנה בלילות ובכך תימנע תנועת רבים ותחשב רה"י גם ביום. אבל בסתם רה"ר הלוא אינה מקיפה את כל רה"ר, ואדרבה הרבים יכולים לעקוף את אותו חלק המוקף, ואם יודעים שיש שם דלתות שראויות להינעל, הם נמנעים מללכת לשם שמא ימצאון נעולות.

ע"פ זה גם כיום יש רה"ר בהרבה מקומות, ואם כן כיצד מטלטלים בהם? נראה, שלגבי דיני עירובין ניתן להקל וכאשר יש עירוב ניתן לסמוך עליו. אולם כאשר אין עירוב (למשל בצבא) אין להקל, אלא להתייחס למקומות מסויימים כרה"ר ולנהוג ע"פ הדינים הקשורים לרה"ר.

הסברה שהזכרנו יכולה להסביר גם את דעת ערוך השולחן (סעיף כ) שמחלק בין דרך יחידה או חלק מעיר.

סיכום

ראינו שיש שתי שיטות להגדרת המושג "רבים" (כחלק מהביטוי "רשות רבים"). יש ראשונים שמגדירים מספר - שישים רבוא - בתור הסבר למושג "רבים". יש ראשונים שלא מגדירים מספר כלשהו, אלא סוברים ש"רבים" זה מושג שעומד בניגוד למושג "יחיד" (רה"י). רה"י היא מקום סגור שמגביל את כמות האנשים שבו, ורה"ר היא מקום פתוח שהרבה אנשים (ללא הגדרה של מספר) יכולים לעבור בו. הדעה הראשונה היא דעת רב שר שלום גאון, ובעקבותיו הולכים רש"י, תוס' ועוד. הדעה השנייה היא דעת רוב הראשונים, וכך היא דעת הרמב"ם. גם כאשר פוסקים כרמב"ם ראינו שיש לחלק בין שני סוגי רה"ר. כמו כן, לגבי עירוב ניתן להקל ולסמוך על העירוב.